

НА СТРАЖИ ПРЕД ВРХОВНИМ ШТАБОМ У УЖИЦУ

Врховни штаб Народ«ослободилачке војске и партизанских одреда Јушгаавије затражио је од партизанских одреда из западне Србије, Шумадије и Поморавља, да пошаљу по једног борца, радника, члана КПЈ, који ће бити у обезбеђењу Врховног штаба НОПОЈ и вршити курирску службу између Врховног штаба и партизанских одреда.

Поморавски партизански одред „Милан Мијалковић — Чича“, у коме сам и ја био, крајем октобра 1941. године налазио се у селу Дуленима, где су већ били делови Крагујевачког партизанског одреда. Тих дана моме одреду је стигло наређење Врховног штаба да пошаљу једног борца, који ће бити у обезбеђењу Врховног штаба. На састанку штаба Одреда и партијске организације одлучено је да мене пошаљу.

Ја сам у то време био веома млад члан Партије. Саопштено ми је да се тај задатак има извршити без поговора, Изнео сам да ми је тешко да се растанем са мојом десетином, са којом сам више од три месеца био у разним акцијама и борбама. Поред тога, са тим друговима сам у предратном периоду радио у омладинској и синдикалној организацији.

Моја одбрана ништа ми није помогла. Командант нашег Одреда, Љубиша Урошевић, је био неумољив.

— Друзе Милоше, ми смо одлучили да ти идеш на нови задатак. Ти си радник, члан КПЈ, а сем тога, ти си служио војску, и то ће бити од велике користи за партизанско ратовање.

У то време била је донета одлука да се формира Главни народноослободилачки одбор за Србију и да секретар тог Одбора буде Петар Стамболић. Како је друг Стамболић био инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију при Окружном комитету КПЈ за округ јагодински, то је штаб Поморавског партизанског одреда мене одредио да пратим друга Петра Стамболића до Ужица.

Из Дулена смо кренули 4. новембра 1941. године ујутро. Увече смо већ били у Љуљацима, где смо преноћили. У овом селу налазио се и штаб Крагујевачког партизанског одреда.

Сутрадан смо кренули у правцу Горњег Милановца. Када смо се предвече приближавали Горњем Милановцу чули смо ве-

Јшку пуцњаву. Водила се борба. Нисмо знали ко води ту борбу. Сд мештана смо сазнали да четници нападају партизане, који су ослободили и држали Горњи Милановац. Ту смо преноћили и успоставили везу са партијском организацијом.

Ујутро омо добили водича, заобишли Горњи Милановац и по-сле подне стигли у Чачак. Јавили смо се у Команду места. Ту смо и преноћили. Из Чачка смо продужили партизанским возом до Ужица. Били смо одушевљени када смо сели у први партизански воз. После четвородневног пешачења то нам је веома добро дошло.

С обзиром да је Чачак већ два месеца био слободан град, то је за мене било нешто дотле незамисливо. За партизански воз имали смо прописне објаве за путовање, које смо добили од партизанске Команде места у Чачку. У Ужице смо стигли касно после подне. По доласку на ужичку железничку станицу извршена је контрола путника, провера објава, као и правац путовања оваког путника.

Упутили смо ое право у зграду у којој ое налазио штаб Ужичког партизанског одреда. Примео нас је Милинко Кушић, политички комесар Одредa. Друг Стамболић је још од раније познавао Миликка Кушића, с којим је одмах ступио у разговор. Мене су сместили у Команди места у једну просторију која је служила за преноћиште.

Сутрадан је освануо осми новембар. После доручка одвео ме је курир Команде места до Лаза Трпковића, командира страже при Врховном штабу. Он је од мене био старији 4—5 година. Први пут у животу ступам у контакт с овим човеком. Био је средњег раста, врло бистар, жуитар, окретан. Поглед му је био продоран и строг. Али био је врло правичан. Узео је моја документа и одредио кревет где ћу да спавам. Имао сам код себе крагујевачки карабин и војно-државни пиштољ бивше југословенске војске, као и друге потребне војничке ствари. На себи сам имао раднички комбинезон.

По-сле смештаја командир страже ме је представио друговима који су се налазили на обезбеђењу при Врховном штабу. Све су то били проверени борци из наших партизанских одреда. Све су то били млађи људи. Једини је Богдан Марјановић био старији па смо га због тога оловљавали „чика Богдане". Скоро ови борци из обезбеђења Врхоиног штаба били су чланови КПЈ. Командир страже ме је упознао са дужностима.

Командир страже ми рече да треба да иде код друга Старог да ме пријави, јер је он наш врховни командант и секретар ЦК КПЈ. Ја тада нисам знао име и презиме нашег врховног команданта.

Служио сам бившу југословенску војску и био сам резервни поднаредник. Имао сам прилике да рапортирам нижим и вишим

официрима —• командантима и да призмам њихова разна наређења. Али ово обавезно јављање врховном команданту НОПОЈ и секретару ЦК КПЈ изгледало ми је необично и врло узбудљиво.

За сусрет са врховним командантом сам се припремио, добро се обријао, очистио цокуле, притегао опасач, а на главу ставио птајкачу са црвеном петокраком звездом.

Командир страже ми је објаснио да је наш врховни командант човек који има разумевање за сваког нашег борца, партизана и да не треба да имам трему. Нагласио ми је да ипак то није командир вода, чете или комавдант одреда, већ је то врховни командант НОПОЈ.

Када омо изашли на спрат показао ми је канцеларију врховног команданта, као и канцеларије осталих чланова Врховног штаба. Пред вратима врховног команданта налазио се стражар, Јгични пратилац друга Старог — Бошко Чолић, из Ваљевског партизанског одреда, иначе опанчарски радник. Командир Лаза је ушао у канцеларију друга Старог, а ја сам остао у ходнику поред личног пратиоца врховног команданта.

После неколико тренутака командир ме је позвао да уђем у канцеларију. У том моменту сам био много узбуђен. Размишљао сам како да поздравим. Командир Лаза је стајао лево од мене у ставу мирно. Ипак сам смогао снаге. Закорачио сам напред и на одстојању стао мирно и стиснутом песницом поздравио са:

— Смрт фашизму!

Тада је Стари устао и отпоздравио ми је.

— Па, ти Јагодинац као да ми предајеш рапорт пред четом Мора да си служио бившу југословенску војску.

Од тада сам добио партизанско име „Јагодинац“. Стари је видео да сам ја узбуђен и стекао сам утисак да је хтео да се ослободим сваке треме. Погледао је моја документа која сам донео из штаба Поморовског партизанског одреда. Изгледао је врло смирен, озбиљан и одлучан. Када је прочитао податке о мени онда ми се обратио речима:

— Па, добро друже Јагодинац. Командир Лаза те је упознао са твојим дужностима које ћеш овде имати. И другови из штаба Одред а оу те свакако упознали о томе. Ја верујем да ћеш ти ове задатке савјесно и одговорно извршавати. . .

После ме је питао о Поморавском партизанском одреду, о нашим акцијама које смо изводили, као и о стању у Одреду. О свему томе сам га укратко информисао.

По изласку из канцеларије дуго сам размишљао о великој одговорности врховног команданта и његовим дужностима. Јер, он мора да брине о свим партизанским одредима на територији целе Југославије. Поред тога, он мора да води бригу и о Комунистичкој партији Југославије, јер је њен секретар.

Тоба дана нисам распоређиван на стражу. Командир је наредио Драгану Малинићу, металском раднику, иначе члану КПЈ, који је био старији од мене две године, да ме упозна где се налазе: Штаб Ужичког партизанског одреда, Команда места, редакција „Борбе“, Агитпроп ЦК КПЈ, Главни Народноослободилачки одбор за Србију, партизанска фабрика оружја и муниције у Крчагову, затим остале партизанске радионице, јавне кухиње и друге установе. Ми из обезбеђења Врховног штаба морали смо све то да знамо, јер смо, поред стражарске дужности, истовремено обављали и курирске послове. Драган ми је показао и канцеларије чланова Врховног штаба и осталих другова који су радили при Врховном штабу.

Према распореду за стражу командир ми је одредио време од 24—2 часа после поноћи. Имали смо два стражарока места на улазима. У зграду су могла да уђу само лица са специјалним објавама, пропусницама, које је потписивао само Александар Ранковић.

Први улаз био је само за чланове Врховног штаба и један број другова, који су по природи посла радили при Врховном штабу, као што су Павле и Бранка Савић, Владимир Дедијер, Иван Мачек, Маријан Стилиновић и још неки.

На другом улазу су пролазили са одређеним пропусницама радници који су радили у фабрици за израду пушчане муниције у првом тунелу трезора Народне банке. Други тунел трезора био је за склањање цивилног становништва од ваздушних напада,

Сваки проведени дан омогућавао ми је да се још више зближим са друговима из обезбеђења. Највише сам се зближио са Драганом Малинићем, Радомиром Дудићем, Исом Брдарицом, Томом Васићем и Миђијом Марјановићем.

У град смо излазили кад смо били слободни уз претходну командирову дозволу. Живот се у граду нормално одвијао. Трговинске и занатске радње и кафане су такође нормално радиле. Ужице је било познато као место у којем се у пекарским радњама продавало јагњеће печење на пању, као и лепиње са кајмаком и претопом. Увече смо одлазили у Ооколану на разне приредбе и игранке. У граду се продавао лист „Борба“ орган Комунистичке партије Југославије, који се штампао у Ужицу.

У другој половини новембра немачке јединице су вршиле офанзиву на слободну територију. Немачки гарнизони у Ваљеву и Краљеву били су у опсади. Четници су напустили положаје на опседнутом Краљеву и са окупаторским јединицама нападају на Краљевачки партизански одред. Партизанске снаге пред надмоћним окупатором и квислиншким јединицама биле су принуђене на повлачење према Ужицу.

Тих дана заказује се партијски састанак. Секретар партијске ћелије је био Иван Мачек. Он нас је упознао са новонасталом ситуацијом која није била нимало ружичаста. Окупаторске снаге

почеле оу озбиљно да угрожавају слободну територију. Поводом тога нам је нагласио да морамо бити још буднији и појачати контролу над свим лигџима која долазе у зграду Врховног штаба, а такође и у само Ужице.

Осећало се да ћемо морати да се повучемо из Ужица. Партизанска болница из Севојна већ је евакуисана. Гојко Николиш, референт санитета при Врховном штабу ових дана је више пута био код друга Старог. Иван Мачек у ноћи између 27. и 28. новембра организовао је један камион марке „Бисинг“, носишсти седам тона, ради превоза 96 сандука сребрног новца, који је био смештен у трезорима Народне банке. По повлачењу из Ужица чули омо да је тај сребрни новац био закопан код Ока на Златибору.

Већ 28. новембра евакуисани су на Златибор архива и неки делови Врховног штаба. Тога дана увече Раднички батаљон је упућен на Кадињачу.

Око 8 часова 29. новембра командир страже Лаза Трпковић окупио је стражаре и саопштио нам наређење:

— Спремите се за покрет. Свако треба да спакује овоје ствари у ранац. Ићи ћете у пратњи друга Старог. Свако од вас до-биће по једног коња.

Пријем командир у Лазу и обавестим га:

— Друже комадире, ја јесам рођен на селу, али никада нисам јахао на коњу...

Командир страже одмах је о томе обавестио Александра Ранковића. Он је наредио да ме попну на коња.

Колико се сећам, из Ужица смо се повукли негде око 9,30 часова. Добио сам коња. Као и ови моји другови, одређен сам да будем у заштитници Врховног штаба. Нисам знао ни да уз-јашем коња, па су ми другови помогли. Јахали смо у реду два и два.

Колона се зауставила. Из колоне су се издвојили друг Стари, Иво Лола Рибар и Милован Ђилас. Са њима је пошао само лични пратилац друга Старог — Бошко Чолић. Стари је наредио да серпентине минирају.

Ми из обезбеђења Врховног штаба остали смо са преосталим делом чланова Врховног штаба, После 15 минута налетела је једна ескадрила немачких „штука“, која је бомбардовала и ми-траљирала нашу колону, у којој су се налазиле остале наше јединице и цивили, који су се са нама повлачили из Ужица. Једна бомба је пала на нашу колону. Погинуо је Драгојло Дудић, председник Главног народноослободилачког одбора за Србију. Било је и неколико рањених. Нанад немачких авиона трајао је од 15—20 минута. После првог ваздушног напада повукли смо се у оближњу шумиду.

Целог дана немачка авијација је надлетала колоне партизанских јединица, које су се по~~в~~лачиле у правцу Златибора. Истовремено је вођена борба са немачким снагама, како би им се онемогућило даље надирање у правцу Златибора. Колико толико> успели смо да успоримо напредовање немачких јединица.

По подне смо кренули према Златибору. Изгубили смо везу са Старим. Били смо се забринули. Незвесност је мучила и остале чланове Врховног штаба. Та незвесност је престала тек касно увече када је међу нас стагао врховни командант, друг Стари.

Милосав ЖИВАНОВИЋ Милош — Јагодинац